

## AHMET RASİM VE TARİH

Serdal Balcı\*

**Özet**

*Bu çalışmada, Ahmet Rasim'in tarih anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ahmet Rasim, edebi yönü ile tanınan bir yazar olmasına rağmen tarihilik özelliği de taşımaktadır. Yazar, öğretici bir tarih anlayışını benimsemiştir. Tarihin daha çok kültürel boyutları ile ilgilenmiştir. Olayları hikaye tarzında ele almıştır. Ahmet Rasim, kendisinden sonra gelecek kuşakları etkileyecek bir tarih görüşü ortay koyabilmiş bir yazar değildir.*

**Anahtar Kelimeler:** Ahmet Rasim, Tarih Görüşü, Eğitim, Tarih.

**Abstract**

*In this study while, Ahmet Rasim's concept of history aimed to be displayed author's own works were handled as the basic sources. Alt hough Ahmet rasim is known for his literary view. his a historian one is olsa important. He suppor ted on teaching perspective of history. He rather con cerned the norrative style. However Ahmet Rasim is not a writer, who can put forward such a historical perspective which would influence the next generations.*

**Key Words:** Ahmet Rasim, View of History, Education, History.

Ahmet Rasim (1865-1932), İstanbul'un Sarıgözel mahallesinde doğmuştur. Babası Kıbrıslı Mentешеoğullarından Bahaeddin Efendi, annesi ise Nevber Hanım'dır.<sup>1</sup>

Ahmet Rasim ilk tahsiline Sofular'daki mahalle mektebinde başladı. 1876 yılında Darüşşafaka'nın yetimler kısmına kaydedilmiştir.<sup>2</sup> 1883'te Darüşşafaka'yı birincilikle bitiren Ahmet Rasim, Posta-Telgraf Nazırlığına memur olarak atanmıştır. Fakat kısa bir süre sonra bu görevinden ayrılmış, gazetecilik ve yazı hayatına başlamıştır.<sup>3</sup>

\* Atatürk Üniversitesi

<sup>1</sup> Şerif Aktaş, *Ahmet Rasim*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1987, s. 17.

<sup>2</sup> Şerif Aktaş, "Ahmet Rasim", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, I, 117.

<sup>3</sup> *Türk Ansiklopedisi*, Yapı-Kredi Yay., İstanbul 2001, I, 267.

Ahmet Rasim'in Tercüman-ı Hakikat, Ceride-i Havadis, Şafak, Gülşen, Berk, Sebat, Hamiyet, Güneş gibi gazete ve dergilerde yazıları, çeviri ve şiirleri yayımlanmıştır. Ahmet Rasim, 1886'da Bakırköy'de Behram Ağa'nın kurduğu özel okulda öğretmenlik de yapmıştır.<sup>4</sup>

Ahmet Rasim, şiir, hikâye, roman, hatıra makale, sohbet gezi yazısı, tarih okul kitapları ve farklı sahalarda öğretici eserler kaleme almıştır. Onun çalışma tarzı, bir ansiklopediste benzer. Ancak hâkim karakter gazetecilik ve gazeteye bağlı edebî türlere aittir.<sup>5</sup>

Tarih ve Coğrafya bilgisinden yoksun olarak Darüşşafaka'yı bitiren, hayata atıldığı zaman yetiştiği çağdan ve içinde yaşadığı âlemden habersiz bulunan Ahmet Rasim, hâli tanımak için geçmişi iyi bilmek gerektiğini hemen anlamıştır. Bu eksikliğini tamamlamak için çalışmış ve araştırmalar yapmıştır. Önce küçük okul kitapları hazırlamıştır. *Küçük Tarih-i İslâm* (1306), *Küçük Tarih-i Osmanî* (1306) ve *Osmanlı Tarihi* (1307) ilk denemeleridir.<sup>6</sup>

Ahmet Rasim'in tarih alanındaki en önemli eserleri; *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, *İki Hatırat Üç Şahsiyet*, *İstibdattan Hâkimiyet-i Milliyeye* adlarıyla yayımlananlardır.

Ahmet Rasim'in merak ettiği konulardan biri de tarihtir. Yazar, tarihe olan merakını şöyle dile getirir: "Mektepte tarih okudum, anlamadım. Mektepten çıktıktan sonra baktım adamakıllı bir tarih kitabı yoktu ve İkinci Abdülhamit devrinde tarih okumak adeta bir cürümdü. O zaman tarihleri okur, bu kitaplardan bana lazım olan parçaları da kopararak, tavanın içine saklardım. İkinci Meşrutiyet'ten sonra bu koparıp koparıp sakladığım parçaları meydana çıkardım".<sup>7</sup>

Ahmet Rasim, Darüşşafaka'da gördüğü tarih derslerinin yetersizliğini şöyle dile getirir: "Darüşşafaka'da üçüncü sınıftan dördüncü sınıfa geçtikten sonra, bir gün koridora asılmış ders programına bakarken *Fezleke-i Tarih-i Osmanî* isimli bir yazı gördüm. O ana kadar tarihi, söz olarak işitmiş, fakat ne

<sup>4</sup> Agâh Sırrı Levend, *Ahmed Rasim*, TDK. Yay., Ankara 1965, s. 53-54.

<sup>5</sup> Aktaş, a.g.e., s. 44.

<sup>6</sup> Levend, a.g.e., s. 107.

<sup>7</sup> Metin Hasırcı, *Ahmet Rasim ve Osmanlı Tarihi*, Emir Yay., İstanbul 1999, I, s. 18. Bu eser, "Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi" adlı eserin Latin harfli yayınıdır.

olduğunu bilmiyordum. Derslere başlandı. Bütün derslerin hocası geldi. Ancak tarih hocası yok. Bulunamıyor. Birkaç ay sonra Rıza Bey isimli bir zat, tarih hocası sıfatıyla sınıfa girip derse başladık. Nasıl, okuma kitabı imiş gibi dere tepe aşarak okuyoruz. Ancak bir fazlası var o da ezberlemek. Ne kadar güç ne kadar yorgunluk verici bir ders değil mi? Anlamak ihtimali mümkün değil. Çok dikkat çekicidir. Biz o sene fezlekeyi de bitiremedik. Ertesi sene ise tarih görmedik. Altıncı sınıfta Tarih-i Umûmi'ye başladık. Hoca müsvedde getirir, biz temize çekeriz. Zamanı kopyacılıkla geçirdik. Yine de o sene özet halindeki Tarih-i Umûmi'nin ilkçağ kısmını bitiremedik. Velhasıl sekiz sene zarfında tarihin umumi ve hususi kısımlarından ellişer, altmışar sayfa okumakla kaldık".<sup>8</sup>

Ahmet Rasim, milletlerin kimliklerini ortaya koyabilmelerinin ve medeni bir millet olabilmelerinin, ancak tarihlerine verecekleri önemle gerçekleşeceğine inanır: "Ruşlar tarihlerini yazdıktan sonra milliyetlerini ispat edebildiler. Bu hakikat meydanda bulundukça âsar-ı tarihiyyeye vereceğimiz ehemmiyetin ne kadar azim olması iktiza edeceğini tasdik etmemek mümkün değildir. Bugün her bildiğimiz millet-i muntazama ve medeniyye, tarihine sahip olan milletlerdir. Tarihi cem edilmemiş ve rabita-i ilmiyye ve fenniyyeye malik olmamış milletler, henüz terbiye-i siyasiyye ve medeniyyesini ikmâl etmemiş olanlardır."<sup>9</sup>

Ahmet Rasim, tarihimizin iyi anlaşılabilmesi için ilmi metotlarla araştırılıp toplanarak gençlere okutturulması gereğine inanır: "Bizde eskilerin tarih yazmakta uyguladıkları yöntem, bilimsel olmaktan çok uzaktır. Hiçbir tarihimiz yoktur ki anlattığı yüzyılda bize birkaç zaman yaşatsın; o yüzyılın düşünce ve tutkularını canlı canlı betimlemenin yanı sıra, toplumsal aşamalarının uygarlıktaki ekonomik ilerleyişinin en ince ayrıntılarına varıncaya dek bütün içyüzünü gösterebilir. Tarihi bağımsız bir ilim dalı aşamasına yükseltecek olan bu yöntemin, karşılaştırmalar, araştırma ve incelemeler, ayrıştırma ve bütünleştirmelerle birlikte, olayları birbiriyle sıkı biçimde

<sup>8</sup> Ahmet Rasim, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1327, I, s. 1.

<sup>9</sup> Rasim, *a.g.e.*, s. 6.

karşılaştırmak, (yinelemeleri) incelikleriyle saptamak gibi uzmanlık isteyen becerilere gereksinmesi vardır.<sup>10</sup>

Ahmet Rasim, tarihi, eski “vakanüvisler” gibi yalnız padişahların tahta çıkışı, savaş ve barışlar, yenileri veya şehzâde ayaklanmaları, sadrazam atama veya idamları gibi birbirini izleyen olaylar dizisinin anlatım sınırı çerçevesinde bırakmamış, tarihsel nitelikli her olay ve olgunun toplumsal nedenlerini araştırarak değerli bir tarih bilimcisi niteliğiyle kalem kullanmıştır. Onun tarih yazma yöntemindeki düşündürücülük ve başarısı buradan gelmektedir.<sup>11</sup>

Ahmet Rasim, eserlerinde toplumsal, kültürel, sosyal olayları ele alarak Osmanlı İmparatorluğu'nun son devrindeki toplum hayatını bütün girdisi çıktısıyla yansıtmıştır. Yazar tarihin daha çok kültürel boyutuyla ilgilenmiş, tarihin tenkidi ile uğraşmamıştır.

Ahmet Rasim, tarihin kültürel boyutunu şöyle açıklar: “Tarihin işi yalnız savaşlardan bahsetmek değil, milletlerin her türlü örf ve âdetlerinden, merasimlerinden de bahseder.”<sup>12</sup>

Ahmet Rasim'in eserlerinde, öğretici bir tarih görüşü hâkimdir. Okuyucuya bir şeyler vermek, gençlerin geçmişten ders almasını sağlamak, onun en önemli ilkeleridir. Nitekim yazarın “Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi” isimli eserinde bu özellikleri açıkça görülmektedir. “Bu eserimizde en çok dikkate aldığım husus, nasıl yaşamış olduğumuzdur. Bu sebepten harp vakaları ve siyasi hadiseleri örnek seçerek, hayatın sosyal şartlarına bağlı olanları “faide” başlığı altında kaleme aldım. Gelenek ve mazideki ahlâkımızı gösteren parçaları, bizdeki tarihlerin numunelerini, tarihten bizim için alınması elzem olan dersleri, dahili ve harici siyaset usulümüzde görülmüş iyiliklerle fenalıkları anlatmak düşüncesini taşıyarak hemen hemen hepsini topladım”.<sup>13</sup>

<sup>10</sup> Ahmet Rasim, *İstibdaddan Hakimiyet-i Milliyeye, Osmanlı İmparatorluğunun Reform Çabaları İçinde Batış Evreleri* adıyla çev. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Çağdaş Yay., İstanbul 1987, s. 9-10.

<sup>11</sup> Rasim, *a.g.e.*, s. 5.

<sup>12</sup> Ahmet Rasim, *Tarih ve Muharir*, çev. Ayhan Doğan, Kültür Bak. Yay., Ankara 1993, s. IX.

<sup>13</sup> Hasırcı, *a.g.e.*, I, s. 18.

Ahmet Rasim, olayları sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ele almıştır. Dönemin sosyal koşullarını ve şahsiyetlerin içinde buldukları psikolojik ve sosyal durumu açıklamıştır:

“Bizde tarihçi olarak kimse gösterilemez, tarihlerimiz meydanda, dilimize gelince hâlâ bozuk düzen. İşte bu iki hazineden mahrum oluşumuz nedeniyle hâlâ elimiz boş, medeni milletlerde dil, tarih denildi mi yığın yığın, cilt cilt güzel kitaplar çıkarılıyor. Hatta devlet ve maarifi yok olmuş kavimler arasında bile tarihi, dili mevcut olanlar vardır”.<sup>14</sup>

Bu görüşü dolayısıyla Ahmet Rasim, eserlerinde sade ve anlaşılır bir dil kullanmış, akıcı üslubu ile okuyucunun ilgisini çekerek tarihi sevdirmeyi amaçlamıştır.

Ahmet Rasim, tarih kitaplarıyla ilgili olarak da şöyle der: “Elde bulunan tarihlerimizin durumu belli. Gerçi bunların sayfalarında bildirilenler içinde de pek çok gizli noktalar ve ayrıntılar elde ediliyor. Sosyal durumlarımızın geçirdiği değişikliklere dair epeyce bilgi bulunuyorsa da bizde tarih incelemesi ve araştırması, bu ana kadar nasılsa özel bir olgunluk ve ilerleme göstermediği için, savaşımlardan başkasına önem verilmiyor. Sanat olayları ise, ister sosyal, ister medeni, ister edebiyatla, ister bilim ve sanatla ilgili olsun, âdeta birer hurafe, birer fıkra, birer hikâye tarzında hem ne yazık çok az söyleniyor.”<sup>15</sup>

Ahmet Rasim, tarihin karanlıkta kalan kısımlarının araştırılıp, gün ışığına çıkarılması gerektiğine inanır. Eserlerine aldığı konularda da bu özelliğini görmekteyiz. Tarihi olayların sadece sözlü olarak değil, görsel materyaller kullanılarak anlatılmasının gerektiğini belirtmiştir:

“Ben isterim ki tarih, baş gösterdikleri andan en son anına değin olayları birer sesli sinema gibi, yani sözüyle, biçimiyle, davranış ve tutumuyla saptayıp kayda geçiren duyarlı aygıtlar kullanılarak yazılsın ve psikolojik durumdan anlayan inceleyiciler eliyle bu canlı olaylara özgür yorumlar açıklamalar yapılsın. Bu olmayacak bir dilek değildir. Hatta iyice sanıyorum ki, insanlık bu

<sup>14</sup> Rasim, *Tarih ve Muharrir*, s. 4.

<sup>15</sup> Rasim, *a.g.e.*, s. 129.

işi, er-geç üstlenecek ve başaracaktır. Sinema-roman yazarlar gibi yakında sinema-tarih yazarlar da türeyecektir.”<sup>16</sup>

Ahmet Rasim’in bu dileği bugün teknolojik gelişmelerle sağlanmıştır. Onun daha o dönemlerde kullanılması gerektiğini belirttiği duyarlı aletler bugün tarih araştırmalarında kullanılmaktadır. Yine tarihi olay ve romanlar sinemaya uyarlanarak tarihin görsel boyutları ortaya konulmaktadır.

Ahmet Rasim, Türk kültürünün, bizim tarihçilerimiz tarafından araştırılıp gelecek kuşaklara aktarılması gereğine inanarak, edebi eserlerde Türklük hissiyatının işlenmesini teklif eder.<sup>17</sup> Milli zevke uymak gerektiğini belirtir ve milli zevki şöyle tarif eder: “Milli zevk, bütün milli his, ihtiras ve heyecanların muhassasıdır. Milli zevk ile irfan-ı ümmetin muhassasına tâbi olmak, her kalem sahibi için mecburidir”.<sup>18</sup>

Ahmet Rasim, “...Bir insan için en evvel mensup olduğu devlet ve milletin tarihini okumak ve bu cihetle fazilet-i milliyesini, şan ve şerefini takdir etmek lâzımdır...”<sup>19</sup> diyerek, milli tarihin önemini vurgulamıştır. O, tarih öğrenmenin yararlarını da şöyle anlar: “... Bizden önce yaşayan millet fertlerinin, mizacına uygun icraat ne gibi şeylermiş? Bunu bilmek, bizden önce yaşayanlara doğru yönelteceğimiz değerlendirme bakışları için önemli bir yön belirlemeye hizmet eder ki, tarihten de bu gibi toplumsal bilgilerin üstünde bir yarar düşünmeyiz”<sup>20</sup>

Ahmet Rasim, siyasi ve toplumsal nedenler kadar, kişilerin de tarihte önemli rolleri olduğu gerçeğini ortaya koymaya çalışmıştır.<sup>21</sup> O, bu sebeple hatıratları önemli bir tarihi malzeme kabul etmiş ve eserlerinde kaynak olarak kullanmıştır. Ona göre; “mensup oldukları milletlerde yükseliş veya gerilemeye hizmet etmiş kişilerin, sonraki nesil için canlı ve gözle görünür bir bayat hikâyesi bulunmalıdır. Bunların hatıralarını elbette zaman saklayacak ve

<sup>16</sup> Ahmet Rasim, *İstibdattan Hakimiyet-i Milliyeye*, s. 9.

<sup>17</sup> Levend, *a.g.e.*, s. 66.

<sup>18</sup> Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türkiye Yay., İstanbul 1972, s. 304.

<sup>19</sup> Ahmet Rasim, *Küçük Tarih-i İslâm*, İlim Matbaası, İstanbul 1356, s. 4.

<sup>20</sup> Rasim, *Tarih ve Muharir*, s. 3.

<sup>21</sup> Rasim, *a.g.e.*, s. XI.

istenildiği anda diriltmek üzere en şaşmaz, bozulmaz, düzenli işleyen bir sinematograf olan milletin dimağında ve ruhunda bölüm bölüm gösterecektir".<sup>22</sup>

Ahmet Rasim'in eserlerinde görülen bir hususiyet de, araştırmadır. Ancak, onun araştırmalarının hareket noktası ve gayesi, yaşadığı dönemde mevcut olan sosyal kuruluşları, gelenek halinde yaşayan sanat faaliyetlerini ve halkın yaşama biçimini şekillendiren değer hükümlerini öğrenme ve gösterme isteğidir.<sup>23</sup>

Ahmet Rasim, eğitime ayrı bir önem verir. Zaman zaman Osmanlı eğitim kurumları, ilim adamları ve tarih alanında yazılmış eserler hakkında bilgi vermiş, zaman zaman da eğitimin olumsuz etkilerine değinip kötü örnekleri teşhir etmek suretiyle onların tekrarına engel olmaya çalışmıştır. Özellikle eski terbiye metotlarının ne kadar ilkel, İslâm'la ve milli terbiyemizle ne kadar ilişkisiz olduklarını da vurgulamıştır.<sup>24</sup>

Ahmet Rasim, özellikle tarih alanındaki ders kitaplarında sâde bir dil kullanmış, öğrencilerin konuları daha kolay anlamasına çalışmıştır. Zaman zaman terim açıklaması ve sözcüklerin anlamlarını vererek ansiklopedist tavrını ortaya koymuştur. Konu ile ilgili tarihi vaka ve fıkraları "faide" başlığı altında ayrıca anlatarak, muhatabın sıkılmasını önlemeye çalışmıştır. Eserlerinde siyasi tarihten çok sosyal, kültürel, sanat ve edebiyat konularına önem veren Ahmet Rasim, bu konuları tarihin arka bahçesi gibi kullanmış ve böylece eserlerini sıkıcılıktan kurtarmıştır.

Ahmet Rasim, eserlerinin başlangıcında Türk tarihinin genel hatları ile ilgili bilgiler vermekle yetinmiştir. Eserlerinde Türklerin İslâm öncesi tarihleri ile ilgili geniş bilgilere rastlanmaz. Bu özellikleri ile Osmanlı tarih yazıcılığının kendine has geleneksel çizgisinin dışına çıkamamıştır. Türk tarihini bir bütün olarak ele aldığı söylenemez.

Ahmet Rasim'in tarih alanındaki eserleri metot açısından eskidir. Yazarın eserleri, derinlemesine araştırmalardan ziyade, çok çeşitli ve yüzeysel çalışmalara dayanmaktadır. Eserlerinde sübjektif bir görüş hâkimdir. Tarihi

<sup>22</sup> Rasim, *a.g.e.*, s. 126.

<sup>23</sup> Aktaş, *a.g.e.*, s. 72.

<sup>24</sup> Ali Çelik, *Ahmet Rasim'in Eserlerinde Halk Kültürü Unsurları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Erzurum 1993, s. 31.

olayları, kendi döneminin sosyal şartları ve düşünce yapısı içerisinde değerlendirmiştir. Bu nedenle tarihi olaylara ve şahsiyetlere karşı sert eleştirileri vardır.

Ahmet Rasim, “öğretici tarih” anlayışını benimser. Okuyucuya fayda temin etmek, onun ilk hedefidir. Bu nedenle eserlerinde daha çok kültürel tarihçilik konularına ağırlık vermiştir. Olayları hikâye tarzında ele almıştır.

Tarih alanındaki bu çalışmalarına rağmen Ahmet Rasim, kendisinden sonra gelecek kuşakları etkileyecek bir tarih görüşü ortaya koyamamıştır. Zaten kendisi bir tarihçi vasfından çok müverrih vasfını taşımaktadır.